

Aileler Özel Yetenekli Çocuğa Nasıl Destek Olabilir?

(Karşılaşılan, sosyal, duygusal ve eğitimsel problemler)

Öncelikle bilgilendirme için uzun bir yazı olduğunu biliyorum; ancak davranışların temelini anlamadan “yapılacaklar” gibi bir liste eğitim bilimi açısından faydalı olmayacaktır. Yazı içerisinde zaman zaman başlıkların iç içe olduğunu göreceksiniz bu, davranışları tek başlarına ele alamayacağımızı birbiriyle bağlantılarını göstermektedir. İlginize..

Özel yetenek bireyde iki yönlü bir etki yaratır. Özel yeteneğin toplumsal ve bireysel katma değerleri tartışma bile götürmez. Ancak özel yeteneğin beraberinde getirdiği her yararın karşısında bir de zararı olabilir, yani özel yetenek paradoksal bir özelliktir. Örneğin olumlu koşullar karşılandığında özel yetenek bireyin özgüvenini, saygınlığını, benlik algısını, çalışma disiplinini ve başarısını olumlu yönde etkiler. Ancak; özel yetenek yalnızca bir etiket olarak kullanıldığında ise bu özelliklerin gelişimleri aksi yönde etkilenir.

Özel Yetenekli Çocuğun Sosyal, Duygusal Özellikleri

- Özel yetenekli çocuklar yüksek enerjiye ve aşırı duyarlılığa sahiptirler. Bu da kolayca heyecana kapılma, yüksek hassasiyet, hızlı ve dürtüsel sözel ifadeler, yüksek hayal gücü ve aşırı mutluluğa ya da çöküntüye dönüşebilen duygusal reaksiyonlar şeklinde kendini gösterebilir.
- Oldukça idealist olmaya yatkındırlar, adil ve haklı olanı erken yaşta ararlar, değerlere ve ahlaki sorunlara karşı daha hassastırlar, iyi davranış ve kötü davranışı çok erken anlarlar.
- Başkalarının duygularına ve haklarına karşı hassas ve empatiktirler. Yakın çevresinde ve dünyanın öbür ucunda olabilecek sorunlarla derinden ilgilenirler.
- Sıklıkla liderlik özelliği gösterirler.
- Mükemmeliyetçi ve beklentileri yüksek bir karaktere sahiptirler.

Özel Yeteneklilik diğer bireylerden yalnızca yetenek ve zekada farklılık olarak algılanmamalıdır. Örneğin bireyin evreni yorumlama biçimi ve evren hakkında düşünme biçimi yetenek ve zeka düzeyi ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle yetenek ve zeka farklılığının bireysel ve toplumsal önemi diğer bazı bireysel farklılıklar gibi basitleştirilmemelidir. Çünkü zihinsel farklılığın etkileri bireysel ve toplumsal bazı farklılıkların etkilerine nazaran çok daha radikal olabilmektedir.

Özel yetenekli çocukların karşılaşılabileceği bazı sosyal ve duygusal problemler

Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanmaya üç yönden bakabiliriz. Özel yetenekli öğrencinin arkadaşları ve çevresindeki diğer kişiler onu kendileri gibi görmedikleri için kendi sosyal gruplarına almayabilirler. Bu dışlama bazen kıskançlıktan da kaynaklanabilir, akran dışlamasıdır.

İkincisi; özel yetenekli öğrenci akranlarından farklı olduğunu ve özel yetenekli olmanın bir ayrıcalık olduğunu düşünüp kendine ait bir dünya içinde kendi başına yaşama eğilimi gösterir. Bu bazen öğrencinin kibirli ve küçümseyici davranışlarının sonucu olarak da oluşabilir. Özellikle ebeveynlerin çocuğun özel nitelikleri üzerinde çok fazla odaklanması çocukta dışlama davranışını perçinleyebilir.

Üçüncüsü de “paylaşma” arayışının bir sonucu olarak gelişir. Özel yetenekli öğrenciler sorgulayıcı düşünme eğilimleri nedeniyle kişilik farklılığı da gösterirler ve sosyal arkadaşlığın yanı sıra “zihinsel arkadaşlık” da kurmaya çalışırlar. Bu tür arkadaş grubunu bulamayanlar istemeseler de yalnızlaşmaya başlarlar.

Karşılaşılabilecek her türlü problemde çocuğun kendisini destekleyen arkadaşlarının olması, kendini yalnız ve bir kenara itilmiş hissetmemesi, ona kendini daha güçlü hissettirecek ve problemlerle baş edebilmeyi kolaylaştıracaktır.

Gerek eğitimciler, gerekse ebeveynler çocuğun arkadaş edinmesine, yalnız kalmamasına özel bir önem vermelidir. Çocuğun kendisine değer veren arkadaşlarının bulunmasının onun için bir güç, pek çok zorlukla mücadelede bir destek, sıkıntılı anlarında bir terapi anlamına geldiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Gerçek Dışı Özgüven

Özel yetenekli tanısı çocuğun özel eğitim gereksinimlerini fark edip, ona uygun bir eğitim planlanabilmesi için kullanılmaktadır. Bu amacın dışında bu tanıyı sosyal etiket olarak kullanmak, çocukta üstünlük duygusuna yol açmak çocuğun sosyal ilişkilerine ve eğitim performansına zarar verir.

Bazı özel yetenekli öğrenciler, özel yetenekli olmanın başarı için yeterli olduğuna, dolayısıyla çalışmadan, mücadele etmeden de başarılı olunabileceğine inanmaya başlarlar. Bu gerçekdışı bir özgüvendir. Bu özalgı özel yetenekli öğrencinin kendisi tarafından yaratılabileceği gibi çevresi tarafından da yaratılabilir. “Bu çocuk dersleri hiç çalışmadan da geçer; çünkü o özel yetenekli (üstün zekalı)” yaklaşımı, öğrencinin özgüvenini artırır; ama bu artış çoğu zaman olumsuz sonuçlar doğurur. Çünkü öğrenci kendisinde var olan potansiyelden daha fazlasının olduğuna inanmaya başlar.

İki şekilde meydana gelir; sahte özgüven ve şişirilmiş özgüven. Sahte özgüvene sahip öğrenci gerçek kapasitesinin farkındadır; ancak çevresindekileri memnun etmek, onlarda

hayal kırıklığına neden olmamak ya da sırf “hava atmak” için kapasitenin çok daha ötesinde davranış geliştirir.

Şişirilmiş özgüvene sahip özel yetenekli öğrenci ise gerçek kapasitesinin farkında değildir, bu özgüvenleri çevrenin bir yapıtıdır. Her iki tür de başarısızlıklara gebedir, hem bireyde hem yakın çevresinde hayal kırıklığı yaratır.

Saygınlık Kaygısı

Özel yetenekli öğrencilerin bazıları bu etiketin getirdiği sosyal prestiji kaybetmemek için yapamayacaklarını düşündükleri şeyleri, denemeden yapmayı reddedebilirler.

Normalleşme

Özel yetenekli öğrencilere yetenek ve zeka düzeyleri nedeniyle çok farklı davranılması, bunun kendilerine çok fazla hissettirilmesi ve beklentinin aşırı artması çocuklarda “normal” olma isteği yaratır. Farklılığı nedeniyle arkadaşları arasında yer bulamayan çocuk normal görünmek için rol yapabilir. Bazen ebeveynler de farklılıkla mücadele edemeyip çocuğun yeteneklerini, ilgilerini ve meraklarını körelterek normalleştirmeye çalışabilir.

Aşırı Beklentiler

Hem özel yetenekli öğrencilerin kendilerinden olan beklentilerinin hem de bu öğrencilere yakın olan kişilerin (öğretmenleri, arkadaşları ve aile fertleri gibi) beklentileri özellikle akademik başarı beklentilerinin aşırı artması özel yetenekli öğrencilerin hem eğitimlerine hem de sosyal yaşamlarına zarar verebilir. Bu sorun özellikle anne babaların çitayı gün geçtikçe arttırmalarıyla ortaya çıkmaya başlar. Bu öğrenciler olağanüstü başarı gösterebilirler bile ebeveynleri bir türlü doyuma ulaşamazlar. Bazı ebeveynler kendi çocuklarını hep en iyi, zirvedeki öğrenci olarak görmek isterler. Bazen çocuklarından başaramayacakları işleri isteyip “Sen bunu yapabilecek yeteneğe sahipsin.” diyerek, çocuklarını istemeseler de baskı ve başarısızlığa itebilirler.

Ailelerin özel yetenekli çocuğun duygusal gelişimini olumsuz etkileyen davranışlarından biri de özel yetenekli çocukla ilgili olumlu ve olumsuz özelliklerin listesini okuyup çocukları için ideal özel yetenekli kişilik yaratma ve o beklentiyle davranma eğilimleridir. Anne-babanın beklentileri çocuğun davranışlarını etkiler. Özel yeteneklilerin bağımsız etkinlikte bulunma davranışı, ideal ve özel birey kavramıyla sunulduğunda özel yetenekli çocuklarda çevreyi dikkate almamaya, akranlarıyla zihinsel ilgileri paylaşımında güçlüklerle ve yalnızlığa, diğer insanların sınırlarını bilmemeye neden olabilir, özgüveni abartılı üstünlük inancına dönüşebilir. Benzer biçimde aşırı duyarlılıklarını hafife almak ya da abartılı biçimde kendisine ve çevresine zarar verecek yönde yaşamasına neden olmak gibi sorunlar ortaya çıkarabilir. (Katz ve McClellan, 1997; Hertzog, 2012).

Çocuklar kişisel gereksinimleri ile anne-babanın gerçekçi olmayan beklentileri arasında sıkışıp kalabilirler. Özel yeteneklilerin bazı özellikleri bu türde baskılarla başa çıkmalarına yardımcı olurken bazı özellikleri de etkileri uzun zaman içerisinde görülebilecek daha fazla güçlükler yaşamasına neden olabilir. Anne babanın çocuklarının özel yetenekli olmasından ve yetenekleriyle ilişkili başarılarından bağımsızca, onu yaşamda ve ailede önemli ve değerli hissettirecek olumlu tutumlarla yaklaşımları önemlidir. Ailelerin gerçekçi beklentiler ve koşulsuz kabulde çocuğa yaklaşımları çocuğun yaşamını kolaylaştırır.

Özel yetenekli çocuklarla yapılan çalışmalarda sonuçtan çok sürece önem verilmesi, onların sadece başarıya odaklanarak kendilerini en başarılı olmak için baskı altında hissedip bu durumdan kaygı duyması, ya da çalışıp da başarılı olamamak düşüncesinden ötürü çalışmaktan vazgeçerek başarısız olmayı tercih etmesi durumlarının önüne geçebilir.

Ailelerin gerçekçi beklentilerinin bulunmaması, eğitimcilerin çocukları için yaptıkları düzenlemelere ilişkin algılarını ve eğitimcilerle ilişkilerini de etkilemektedir. Bazı aileler çocuklarının özel yetenekli olmasına bağlı yüksek beklentilerinin etkisiyle çocuklarına olduğu gibi öğretmenlere de baskı oluşturabilmektedir.

Yetişkin Çocuk Yaklaşımı

Özel yetenekli çocuğu olan bazı ebeveynler çocuğunun yaşlarının sergiledikleri çocukça davranışları sergilemelerini kabullenemezler, her konuda bir yetişkin gibi davranmalarını beklerler. Ebeveynlerin bu tür yaklaşımları, çocuklarının çocukluklarını yaşayamamalarına, yalnızlığı seçmelerine ve diğer çocuklar tarafından dışlanmalarına neden olmaktadır.

Çocuğun duygusal gelişimini ve sağlıklı benlik yapısını desteklemek için anne-babalar çocuklarının yaşlarına özgü duygularını yaşamalarına fırsat vermelidir. Özel yeteneklilik sabit bir durum değildir. Yaşantılara ve gelişim dönemlerindeki geçişlere bağlı olarak çocuğun kapasitesini geliştirme ya da gizil güçlerini ortaya koymasında zaman zaman değişkenlikler olabilir. Çocuğun yeteneklerine uygun olan ya da olmayan bir eğitimle değişkenlikler görülebilir.

Beklenmedik Başarısızlık

Beklenmedik başarısızlık özel yetenekli öğrencilerde sık görülen bir sorundur. Nedenleri öğrencinin kendisinden, okul sisteminden, aileden veya bu üçünün etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Başarısız özel yetenekli öğrencilerin başarılı özel yetenekli öğrencilerin aksine daha fazla sosyal, duygusal ve aile içi problemleri vardır ve daha düşük benlik algısına, başarı motivasyonuna ve derslere karşı daha az ilgiye sahiptirler. Yaşanan bu problemler düşük başarının nedenleri olabileceği gibi düşük başarı da bu tip problemlere neden olabilir.

Mükemmeliyetçilik

Özel yetenekli çocuklar ilgi alanları ve duygusal konularla ilgili olarak mükemmeliyetçilik arayışı içindedirler. Çoğu kez bu alanlarda kendilerine koydukları standartlar anne-babalarının, öğretmenlerinin ve toplumun standartlarının çok üstündedir. Bu durumda anne-babaların çocuklarına olan sevgilerinin, onların üretkenliklerinden, başarılarından ayrı olarak, yani herhangi bir koşula bağlı olmaksızın daima var olduğunu tekrarlamalarında ve bunu çocuklarına hissettirmelerinde yarar vardır. Böylece onların benlik saygılarını, 'sevgiye değer bir varlık şeklinde yapılandırmalarına yardımcı olabilirler. Mükemmeliyetçilik eğilimi ya gelişme ya da acı üreten bir araç gibidir. Bu eğilim bireyin kendisine odaklandığı zaman kişiyi olağanüstü başarıya götürebilir, fakat diğerlerine odaklanmıyorsa, genellikle yersiz beklentilere, hayal kırıklığına ve nefrete sürükleyebilir. Eğer mükemmeliyetçilik tekrar tekrar denemek anlamında ele alınırsa, başarıya götürebilir. Ama eğer bu eğilim kaçınma davranışları veya endişe duyguları ile sonuçlanırsa, başarısızlıktan kaçınmak imkânsızlaşır. Mükemmeliyetçilik geleceğe yönelik ele alınırsa, kişiyi daha iyi bir yaşam mücadelesi içine sokar; ama eğer geçmişe yönelik olarak ele alınırsa, kişiyi yapmış olduğu yanlışlardan aşırı ürken bir duruma getirebilir. Mükemmeliyetçiliğin olumsuz yönlerinden bazıları yanlışlardan korkma, bu korkunun ilerideki çabaları engellemesi, kendi standartlarını diğerlerine empoze etme ve birçok alanda aynı anda mükemmel olma çabasına girme gibidir.

Aile çocuğa destek olurken, karşılığında çocuğu üst düzeyde ya da onların standartlarında ürünler vermesi beklenen bir kaynak olarak görmemelidir. Ailenin mükemmeliyetçiliği, çocukta da zaten var olan mükemmeliyetçiliğin olumsuz yanlarının körüklenmesine neden olabilir ve çocukta yetersizlik duygusuyla birlikte çalışmaktan vazgeçme, kaybetme ihtimali olan deneyimlerden uzak durma gibi eğilimleri yaratabilir. Bu da özgüven kaybından yeteneğinin altında başarıya kadar uzanan sorunlar oluşturabilir.

Ailelerin kendilerinin ve çocuklarının mükemmeliyetçilik eğilimleriyle başa çıkmaya yarayacak bazı ipuçları:

* Mükemmeliyetçilik eğilimlerini anne-baba kabul etmeli ve çocuklarının hayal kırıklığını anlayışla karşılamalıdır. Kendilerinin de zaman zaman bu duyguya kapıldıklarını ve nasıl baş ettiklerini çocuklarıyla paylaşmalıdırlar.

* Böyle bir özelliğin yararlı bir amaca hizmet edebileceği bilincine ulaşabilmelidirler. Bazen ulaşılmaları mümkün olmadığında üzüntü yaratsalar da, ideallerin ve yüksek standartların yararlı olduğunu hem kendilerine hem de çocuklarına hatırlatmalıdırlar.

* Anne-babalar her alanda mükemmeliyetçilik arayışı içinde olmak yerine, kendileri için gerçekten önemli olan etkinliklerde bu arayışa girmelidirler. Çocuklarının hiçbir kimsenin her alanda mükemmel olamayacağı gerçeğini anlamalarına ve kendilerine öncelikler koymaları gereğini kavramalarına yardımcı olmalıdırlar.

* Anne-babalar çocuklarının ilk atılımları başarısız olsa da, mücadeleyi bırakmamaları için onları cesaretlendirmelidirler. Deneye deneye hedeflerine daha yakınlaşacaklarını, yüksek standartlara ulaşmalarının zaman ve çaba gerektireceğini onlara hatırlatmalı ve yaşamdan örnekler vermelidirler.

* Anne-babalar başarısızlıkla karşılaşınca, kendilerini cezalandırmak yerine, enerjilerini gelecekteki başarılarına odaklamalıdır. Kendilerini yanlışlarıyla kabul eden bir yetişkin modelini çocuklarına örneklemelidirler. Eğer çocuklar anne-babalarını ara ara mükemmeliyetçi olmayan örnekler sergileyen bireyler olarak görmezler, yanlışların insan doğasının doğal bir parçası olduğu şeklinde bir açıklamayla karşılaşmazlar ve yanlışlardan ders almaları konusunda yetişkinlerden yardım görmezlerse, kendi yanlışlarını kabullenme konusunda tabii ki zorlanırlar.

* Mükemmel olma eğiliminin iyi yönleri olduğu gibi kötü yönlerinin de olduğu gerçeğini anne-babalar çocuklarına açıklamalıdır. Bu eğilimi nasıl kullanacağımız konusunda seçim yapabiliriz. Yanlış yapma korkusuyla bu eğilimin bizi ya etkisiz hâle getirmesine izin veririz ya da daha ideal bir dünyanın yaratılması konusunda itici bir güç olarak onu kabul ederiz.

Duyusal Yoğunluk

Özel yetenekli çocukların duyarlılıkları birçok biçimde olur: Duyuları kolayca incinir; başkalarına karşı çok merhametli, koruyucu tutum içindedirler ve kolayca gözyaşlarına boğulabilirler. Başkalarının duygularını hissedebilirler, eleştirilere şiddetle cevap verirler ve ışığa, gürültüye, hava ve çevre kirliliğine sert tepki verirler. Özel yetenekli çocukların diğer bir kişilik özelliği özel yetenekli nüfusun en azından yarısında görülen içedönük olmadır. İçedönükler derin duygulara sahiptirler, düşüncelidirler. Başkalarına saldırganca davranma yerine kendi içlerine çekilirler. Diğer birçok özelliğinin yanında bu dört özelliğin, - duyarlılık, mükemmeliyetçilik, yoğunluk, içedönüklük- özel yeteneklilere özgü dikkat çekici gelişimsel, psikolojik ve sosyal yanları vardır. Bir bütün olarak, bunlar özel yeteneklilerin duygusal çok yönlülüğünü gösterirler (Silverman, 1994)

Aşırı Duyarlılık

Özel yeteneklilerin duygusal gelişim özelliklerini ayrıntılı olarak Dabrowsky'nin teorisinde görmek mümkündür (Dabrowsky , 1976). Duyusal gelişim üzerine teorileri ve araştırmaları ile tanınan Dabrowsky, doğuştan gelen belli tepki kalıplarının yetişkin hayatında yüksek değerlerin gelişimi için bir temel oluşturduğunu öne sürmüştür. Nörolojik sınamaları sonucunda Dabrowskyi yaratıcılık bakımından özel yetenekli bireylerin, farklı türde uyarılara daha belirgin cevaplar verdiğini tespit etmiştir. Bunu "aşırı heyecanlanabilirlik" olarak anlamak mümkündür. Bu güçlü sinirsel heyecan beş değişik türde ortaya çıkmaktadır: Psiko-motor, duyuşsal, imgesel, entelektüel ve duygusal. Aşırı heyecanlanabilirler, fiziksel enerjilerinin bolluğu, duyularındaki yüksek akıcılıkları, canlı imgelemleri, entelektüel merak

ve dürtüleri ve derin şefkat ve merhamet kapasiteleri ile tanınırlar. Bireyler bunlardan birini veya daha fazlasını değişik yoğunluklarda tecrübe edebilirler.

Eş zamansız gelişim

Gelişim alanlarının aynı hızda gelişmediği gerçeği. Anne-babalar iyi birer dinleyici olarak çocuklarına destek olmalıdırlar. Çünkü bu tür çocuklar, düşüncelerini, değerlendirmelerini, çıkardıkları sonuçları yaşıtlarına oranla anne-babalarına daha fazla aktarma ihtiyacı içindedirler. Özel yetenekli çocuklar gün boyunca birçok bilgi toplarlar. Analiz ve değerlendirmelerini yaparak, topladıkları bu bilgilerin tam bir özümlemesini yapma amacıyla, öğrendiklerini paylaşma, aktarma ihtiyacı duyarlar. Anne-babalar çocuklarını dinleyerek bu bilgilerini toparlamalarına fırsat vermiş olurlar. Konuştukça daha fazla bağlantı kurma, açık kalan noktaları ortaya çıkarma, çözümlere ulaşma fırsatları yaratılmış olur.

Yetişkinlerin çocuğu tepkilerine bebeklikten başlayarak duyarlı davranması, çocuğun çıkardığı seslere sözel tepkilerde bulunması, daha sonraları, çocuğun ilgisini yoğunlaştırdığı konularla ilgili açıklamalar getirip ek bilgiler vermesi, en ufak başarısını ödüllendirmesi, yasakların nedenini açıklayıp alternatif yollar bulmasında rehberlik etmesi hem çocuğun kendine olan güveninin artması hem de öğrenme atılımlarının desteklenmesi bakımından yararlıdır (Page, 1983).

Özel yeteneklilerde bütün gelişim alanlarının aynı hızda gelişmediği gerçeği unutulmamalıdır. Çoğu kez zihinsel gelişim, sosyal ve duygusal gelişimden daha ileridedir. Anne-babaların çocuklarının bu ileri zihinsel düzeylerinden haberdar olmalarında ve çocuklarıyla bu düzeyde etkileşime geçerek uyarıcı zihinsel bir çevreye olan gereksinimlerini karşılamaında yarar vardır. Bunun tersi bir durumda çocuklarının duyacağı endişe ve hayal kırıklığı ancak bu şekilde önleyebilirler. Bu tür çocuklar motor becerilerde belli bir davranış keskinliğine ulaşamayabilirler ve bu alanlarda bir gecikme yaşayabilirler. Bu durum bir ikilemin ortaya çıkmasına sebep olur. Bunun nedeni, elleriyle çalışma becerisiyle, anlama ve bilgi edinme seviyesinin tüm gelişim alanlarının üstünde gelişiyor oluşudur. El yazısı anne-babasının ya da öğretmenin ondan beklediğinden çok daha kötü olabilir. Özel yetenekli çocuklar genellikle el yazısını yavaş, yorucu ve olumsuz bir şekilde değerlendirirler. Çünkü zihinleri bir kalemde çok daha hızlı çalışmaktadır. Bu durumda klavyenin öğretilmesi pek çok açıdan özellikle de yaratıcı işlerin ortaya konmasında büyük önem taşımaktadır. Bu durumda çocuklara küçük kas gruplarını geliştirmesi için çeşitli egzersizler verilmelidir bunların arasından oyun hamuru çamurla oynama, parmak boyası yapma, ipe boncuk dizme gibi bir takım etkinlikler gösterilebilir. Bu tür etkinliklerin bir kısmı bir süre sonra oldukça sıkıcı olabilir. Çocuğun kendini ifade edebilecek bir sanat materyaliyle baş başa özgür bırakılması atılacak en iyi adımdır. El yazısının düzelmesi ya da el yazısına farklı bir anlam katılması için bunu bir sanat formuna dönüştürmek gerekebilir. Örneğin; kaligrafi sanatının öğretilmesiyle çocuğun yaratıcılığına farklı bir boyut katılmış olur. Çocuk hem yaptığı işten zevk alırken bir

taftan da eğlenerek kendini geliştirme olanağı bulur. Ayrıca pek çok fiziksel etkinlik çocuğun küçük ve büyük motor becerilerini geliştirmesi için önemli bir fırsattır.

Özel Yetenekli Çocuklarda Cinsiyet Farklılığı

Yetenekli kızlar ve erkekler hayata eşit şartlarda başlarlar. Hayatlarının ilk 10 yılında eşit kalırlar. Büyüdükçe yetenekli kızlar kendilerini geri çekmeye başlarlar. Yetenekli kızlar, yetenekli erkeklere göre topluma uyum sağlamada daha başarılıdır ama toplum tarafından kabul edilebilmek için yeteneklerini maskeleyen ve ait olmaya çalıştıkları grubun istekleri yönünde davranmaya çalışırlar. Olduklarından daha az yetenekli görünerek, topluma adapte olabilirler ve tavırlarının sonucunda toplum tarafından kabullenilerek ödüllendirilirler. Diğer taraftan yetenekli erkekler ise kendi kişiselliklerini muhafaza ederek sosyal ortamda var olmaya çalışırlar ve bazı üstün özellikleri ile bu gruplar tarafından kabul edilirler. Yetenekli erkek ve kızların yaşadığı bu durumun hayatlarının geri kalanında etkili olduğu düşünülmektedir; çünkü erken verilen kararlar sonraki seçeneklerin olabilirliğini etkiler (Mathews & Foster, 2005).

Bu noktada kızların aleyhine görünen cinsiyet farklılığını ortadan kaldırmak için bazı öneriler verilebilir (Camcı, 2011):

- Özel yetenekli kızların yeni öğrenme durumlarında, grup çalışmalarında ve özellikle zayıf oldukları noktalarda motivasyonları artırılarak desteklenebilir; bu öğrencilerin kendilerine güvenlerini geliştirmekle kalmayıp yeni öğrenme durumlarından başarı ile çıkmasını sağlayabilir.
- Geleneksel algının dışına çıkmış, özellikle fen, matematik ve mühendislik alanlarında başarılı olmuş kadın bilim insanı ya da iş kadınlarından örnekler verilebilir. Hatta mümkün olduğu ölçüde bu insanlar konuşmacı olarak okullara seminer vermeye, söyleşi yapmaya çağırılabilir.
- Özel yetenekli kızlar, aileleri ve öğretmenleri tarafından diğerlerinin ne olmalarını istediği değil, gerçekte ne olmak istedikleri ile ilgilenmeleri için cesaretlendirilmelidirler.
- Ailelere ve öğretmenlere ev ve okul ortamında özel yetenekli kız ve erkeklere eşit fırsat ve desteklerin verilmesi konusunda rehberlik ve hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Ailede ve okulda en az erkekler kadar kızlara da deneme yanılma yapmada, bağımsız çalışmada ve kendini ifade etmede fırsatlar tanınmalıdır.

ÖNEMLİ NOKTALAR

Tecrübesiz anne babaların özel yetenekli çocuklarıyla ilgilenmesi hiç de kolay değildir. Özellikle okul öncesi dönemde böyle anne, babaların yardıma ve rehberliğe ihtiyacı daha fazladır. Ailelerin birbirlerine destek olmaları ve tecrübe aktarımı da ihmal edilmemelidir. Özel yetenekli bir bebek, diğerlerine göre daha az uyur, dolayısıyla daha fazla ilgi ve ihtimama ihtiyaç duyar. Böyle bir durumda anne ve baba her zaman gerekli ilgiyi gösteremeyebilirler. Bu yüzden büyükanne, büyükbaba gibi ailenin diğer fertlerinin de yardımı istenebilir. Bu çocuklar konuşmaya başladıktan sonra sürekli sorular sorar ve kaba bir otorite altına girmek istemezler. "Bunu yapacaksın, çünkü ben öyle istiyorum" şeklinde bir yaklaşım, etkili olmaz. Çocuklarının sorularına cevap veren ailelerin, onlarla otoriter ailelere nazaran daha güçlü bir yakınlık kurdukları görülmektedir. Bu çocuklara sabır, alâka ve saygı gösterildiği an, onlar da olumlu olarak saygıya karşılık vermektedirler. Çocuklar büyüdüklerinde, aile toplantılarına katılabilirler, böylelikle mesuliyet paylaşma ve tartışma yetenekleri gelişir. Böyle bir ortamda çocuk kendisini söz hakkı olan bir aile ferdi olarak hisseder. Bu arada anlaşmazlıklar ortaya çıkarsa, duygusal destek bekleyecekleri unutulmamalıdır.

Ailenin özel yetenekli çocuğunun her çocuk gibi birey olarak değer görme ve eğlenme gereksinimini karşılaması, etik davranışların kazanılması için erken yaşlardan itibaren yaşantı zenginliğinin sunulması önemlidir.

Özel yetenekli etiketin çocuk için bir sorumluluk yüküne dönüşmemesi ya da çocuğun diğer insanlara yönelik olumsuz davranışları için özel yetenekli olmanın bir dayanak olmaması önemlidir.

Sorun çözme becerileri, akılcı düşünme, çok yönlü düşünme, imgeleme, duyguları anlama ve uygun ifade etme, duygu paylaşımı, kişisel sınırlarını koruma ve diğer insanların sınırlarına saygı gibi pek çok beceriyi kendi deneyimleriyle geliştirebilmek için akranlarıyla paylaşımda bulunmaya, oynamaya, araştırmaya, eğlenmeye gereksinimleri vardır. Bu ihtiyaçların karşılanması için hem normal akranlarıyla sosyal etkileşim kuracağı hem de özel yetenekli akranları ile zihinsel düzeyde doyurucu ve özel ilgi alanlarına yönelik etkileşim içinde olacağı faaliyetler önemlidir.

Uyum sorunlarında, çocuğun kendisine ve çevresine olumsuz etkileri bulunan davranışları konusunda sınırlarını öğrenmesi, özdenetim geliştirmesi, kendisini uygun biçimde ifade etmeyi öğrenmesi, kişisel ve kişilerarası yaşadığı duygusal karmaşaları anlaması ve başa çıkması yönünde yardım edilmelidir.

Çocuğun değer verdiği bir yetişkinin, bir hikâye/film kahramanının veya kendisiyle benzer olayları yaşamış birinin, kendisinin karşı karşıya olduğu probleme benzer bir durumu yaşamış olduğunu ve üstesinden geldiğini öğrenmesi, bu problemle karşılaşan tek

kişi olmadığının farkına varması ve problemin üstesinden gelebileceğini kavrayabilmesi önemlidir.

Özel yetenekli bireyler, çok boyutlu ve birden çok yetenek alanında gizil güçlere sahip meraklı, içinden geldiği gibi davranan ve kendi kendini güdüleyebilen yaşantılarında derin anlam ve bağlantılar arayan çocuklardır. Aileler ise çocuklarının eğitimi için endişelenen; çocuğun farklı duygu ve ilgileriyle gereksinimlerini anlaması gereken; inatçılıkları, kişiliği ve kendine özgü öğrenme yapısıyla özel beklentileri olan bir çocuğa sahip olmaktan dolayı kaygılanan kişilerdir. Ailelerin aynı zamanda çocuklarının endişelerini, etiketlenme sorunu nedeniyle arkadaşları arasında olası davranışlarını anlamaları gerekir. Ailenin eğitimciler ve psikolojik danışmanlarla açık, çekinmeden, savunmasız ilişki ve iletişim kurması, etkili bir yardım için çok yararlı olacaktır. Aileler, kendilerinin, öğretmen ve diğer ilgili kişilerin rollerini anlamalıdır ve gerektiğinde yardım almalıdır. Çocuğun yaratıcılık, merak, ilgi, oyun merakını ve duyarlılık becerilerini anlamaları ve desteklemeleri gerekir. (Harrison, 2004).

Özel yetenekli çocukların anne ve babalarının her zaman yapması gereken hususlar şunlar olabilir:

- * Aile olarak onları benimseyin, değerli olarak görün,
- * Birlikte etkinlikler yapın, potansiyellerini geliştirmek için fırsatlar oluşturun,
- * Farklı problem çözme stratejileri geliştirmesini teşvik edin,
- * Akıllarına ilk geleni söylemeleri yerine, onların düşünerek hareket etmelerine yardımcı olun,
- * Etkili dinleyin,
- * Beklentilerinizin baskısı altında bırakmayın,
- * Kendisini tanımasına fırsat verin,
- * Alternatifli düşünün, problemleri çözmenin birden fazla yolu vardır, bunu unutmayın,
- * Onları, düşünceleri hakkında düşündürün,
- * Yaptığı işi en güzeliyle yapmasına yardımcı olun,
- * Çocuklarınızın düşünme becerilerini geliştirmek için doğru soru sorma, problem oluşturma, konusunda onları yönlendirin,
- * Yeni durumlara eski bilgileri uygulamayı öğretin,

** Başarılı insanlar bir şeyleri öğrenmeyi ve bilmeyi, güçlü duygular yoluyla algılar, bu yüzden çocuklarınıza bütün duyularını içeren verileri toplamaya yöneltin,*

** Yaratıcı potansiyellerini harekete geçirin,*

** Çocuğun kendi değer yargılarını oluşturmaya yardım edin.*

** Sizden daha iyi bildiği konularda ona saygı gösterin.*

** Mizah duygusunu desteklemek için çocukla birlikte eğlenin ve gülün.*

** Yaptığı etkinlikten hoşlandığınızı ve tıpkı onun gibi bu etkinliklere kafa yorduğunuzu ona gösterin.*

** Özel yetenekli çocukları olan diğer ailelerle görüşün. Sorunlarınızı ve çözüm yöntemlerinizi onlarla tartışın.*

** Aile dışından erkek ve kadın örnek yetişkin modelleriyle iletişim kurmalarını sağlayın.*

** Çocuğunuzu sadece yetenekleri ve zekâsı yönünde değerlendirmeyin. Yaşının ihtiyaçları olduğunu yani onun bir çocuk olduğunu asla unutmayın.*

** Her çocukta olduğu gibi onu ne kardeşiyle ne de bir başkasıyla kıyaslamayın. Onun ayrı bir birey olduğunu her zaman hatırlayın.*

** Ve en önemlisi böyle bir çocukla yaşamaktan zevk alın.*

Nur KAÇMAZ

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Birimi

***Derlemede kullanılan kaynaklar**

Ahmet Bildiren (2011). "Üstün Yetenekli Çocuklar". Doğan Kitap.

Ann Robinson, B. M. Shore, D. L. Enersen (2014). (Çev: Üzeyir Ogurlu, Fatih Kaya). "Üstün Zekalılar Eğitiminde En İyi Uygulamalar". Nobel Yayıncılık.

Barbara Clark (2015)(Çev: Fatih Kaya, Üzeyir Ogurlu), "Üstün Zekalı Olarak Büyümek". Nobel Yayıncılık.

Defne Yılmaz (2015), "Üstün Yetenekliler İçin Psikolojik Danışma ve Rehberlik". Nobel Yayıncılık.

Uğur Sak (2012), "Üstün Zekalılar". Vize Yayıncılık.

Özel Yetenekli Çocuklar Aile Kılavuzu

http://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/yayimlar/ozelegitim/aile_kilavuzu/aile_kilavuzu.pdf